

Dictionarul Academiei și d. Sextil Pușcariu

De cîteva timp, Academia Română a lansat [d-lui Sextil Pușcariu] onoarea de a-l însarcina cu redactarea dictionarului limbii românești, care a găsit în sfîrșit omul de realitate și de măsură ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capat.

N. Iorga, *Neamul Românesc*, 15 Oct. 1906.

„Junimea Literară” din Suceava ne aduce, în al ei al XII-lea număr, un specimen din Dictionarul limbii române, pe care îl lucrează, din însărcinarea Academiei, d. Sextil Pușcariu.

Am cîtit cu interes acest specimen, verbul „a ajunge” și ne simțim datori să spunem cîteva cuvinte asupra *metodului* adoptat de d. Pușcariu în alcătuirea dictionarului așa de cu nerăbdare așteptat de Academie și de unii cărturari români.

Și, mai întâi, constatăm că d. Pușcariu, probabil pentru a răspunde că mai răpede așteptărilor Academiei, s-a crezut în drept să-și însușească munca gata a d-lui Hasdeu, făcind din dictionarul, pe care-l lucrează, o a doua ediție „revăzută”, dar necorectată a Etymologicului d-lui Hasdeu. Și poate că are dreptate d. Pușcariu de a renunța la o munca personală, cînd, neavînd ceva nou de spus, găsește lucrul gata făcut.

Noi credem însă că d. Pușcariu ar fi făcut și mai bine, lucrul ar fi mers și mai răpede (și aceasta e condiția *primă* pe care o pune Academia), dacă ar fi transcris pur și simplu pe d. Hasdeu, fără să mai schimbe unele *exemple* și fără să adauge unele *explicații proprii*, cum e de pildă aceea că „adeseori subiectul e un abstract... de care complimentul fuge”, ori că mișcarea, pentru a ajunge undeva, „poate avea direcție orizontală, să plece de jos în sus sau de sus în jos” — *adaosuri* care, credem, nu vor fi spre folosul acestei a doua ediții a d-lui Hasdeu, care, probabil, va afia cu surprindere această *corectare* a sa.

Așadar, alături de aceste abateri arătate mai sus, încolo, atât în *înșirarea înțelesurilor* și în *explicările semantice* și în *exemplu*, d. Pușcariu urmează atât de fidel pe d. Hasdeu încât, dintr-un punct de vedere, opera d-lui Pușcariu are o adevărată utilitate, dat faptul că *Etymologicum Magnum* nu se mai află în comerț.

Pentru a pune publicul în curent cu modul cum d. Pușcariu a „revăzut” Etymologicul d-lui Hasdeu, vom face aici o dare de samă a specimenului publicat :

D. Pușcariu: „Înțelesul fundamental al lui „ajung” este: „a uni

cevă cu cevă, a duce la o altă capetele a două obiecte".—D. Hasdeu (Magn. Et. Rom. Tom. I, 1887, col. 617): „Sensul fundamental este latinul *ad-jungo*=*ad+jungo*” unesc la o lată prin capete un ce cu un ce”.

D. Pușcariu—trecind la înțelesul figurat—: „Ceea ce se leneșă stat „cuvintele” și scopul apropierei e „întelegerea”.”—D. Hasdeu: „Printr-o transiție semasiologică immediată: „rejoindre l'un l'autre”=tometer d'accord, s'entendre, reciprocul „a se ajunge” însemnează a se înțelege cu alii”.

După aceasta d. Pușcariu enumera izolările: „A se ajunge (în vorbă, în cuvint, la cuvinte, la stat, cu prețul, cu înțigul, din zestre)” scriindu-le în sir și deosebindu-se prin aceasta de d. Hasdeu, care le înșiră unele sub altele în diferitele aliniate în col. 618 și 619, realizând astfel d. Pușcariu o zdevărată economie de spațiu (căci în două condiție pușă de Academie e *economia de spațiu*).—La sfîrșitul acestui înțeles, d. Pușcariu, ca și d. Hasdeu, grupează la un loc exemple în care „a se ajunge” ar avea, cum zice d. Hasdeu, un „sens pejorativ”, micăc că în realitate nu e de loc vre-un înțeles deosebit.

La înțelesul al II-lea, „atteindre, attrapper” (ia d. Pușcariu), „atteindre, saisir” (ia d. Hasdeu), se urmează *îardșă* șirul d-lui Hasdeu, începînd cu primul înțeles exemplificat prin *acelaș* pasaj din Psaltelea lui Dosofteiu:

„Datu-mi-ai vîrtute și mi-ai lărgit pașii, să pocu căica iute și să-mi ajung pînă înălță, Dacă-i voiu ajunge să fac dintr'înșii cîrduri, (ia d. Pușcariu pg. 199; ia d. Hasdeu col. 621).

Urmează cu înțelesul de „a întrece”:

La d. Pușcariu: „Un grad mai mult decît ajunge e „a întrece”.—La d. Hasdeu: „ajung se învecinează cu *întrec...* dar anume cu un moment anterior”.

Urmează înțelesul de a „apuca”:

La d. Pușcariu: „...Sensul „a prinde...a apuca” *Să mîne amu dracul suflatul mieu și să ajungă*, Coresi, P. S. 13 =ca să gonească anu vrăjmașul suflatul mieu și să-l agiungă, Dosofteiu=persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat”, paralelă și comparație între Coresi, Dosofteiu și Vulgata, lînhă exact din:—D. Hasdeu 624: „ajung” „saisir”. Coresi, 1577, ps. VII: „De să mîne amu dracul suflatul mieu și să ajungi”, acolo unde în Dosofteiu, 1680: „ca să gonescă amu vrăjmașul suflatul mieu și să-l agiungă”, iar în Vulgata „persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat”.

La înțelesul 2 figurat:

D. Pușcariu: „Adeseori subiectul e un abstract care însemnează un lucru rău sau neplăcut, precum moartea, boala etc. de care complimentul—omul—e închipuit ca fugind”.—D. Hasdeu 625, mult mai concis: „Cu același sens de „apucă” ajunge pe cineva băla, obosalea, grija etc.”

Apoi urmează celelalte înțelesuri fără nici o abateră.

La d. Pușcariu „In imprecațuni”.—La d. Hasdeu 625 „In blâstămuri”.

D. Pușcariu: „(Jur.) + Ajung pre cinevă cu proces [sau judecată] adepă il înving=causa vinco quempiam... Jemanden den Prozess abgewinnen. L(exicon) B(udan)*—D. Hasdeu 628 „ajung... ca termen juridic. Lexicon Budan: „ajung pe cine=va cu procesu, adepă il înving, causa vinco quempian, Jemanden den Proces abgewinnen“.

Și astfel merge d. Pușcariu și mai departe lămurindu-ne că „a ajunge“ se deosebește de „a sosi“ prin aceea că „sosirea“ cuprinde numai ideia atingerii punctului din călătorie, fără să implice, ca „ajungerea“, nota unei mișcări prealabile lungi și anevoieioase“, ceea ce la d. Hasdeu, 629 e: „E sinonim cu *sosesc*; ajung însă cuprinde în sine elementul unei dificultăți pe care nu-l are *sosesc*“.

La sfîrșit, înțelesul de „sufflare“:

La d. Pușcariu: „Avem construcțiunea a se ajunge (cu cevă) cu același sens: Nu se ajunge cu leafa nici două săptămâni“—La. d. Hasdeu 635 e ceva mai complet: „...forma reflexivă: „se ajunge“. Lexicon Budan: „el nu se ajunge cu leafa sa=non sufficit ei *salarium*“.

Aci termină d. Pușcariu, *pentru că nici la d. Hasdeu nu e mai mult*.

În toate exemplele citate mai sus, d. Pușcariu nu citează *niciodată opera d-lui Hasdeu*, pe care o citează,—sub prescurtarea HEM—numai la alte 6 exemple: 3 exemple sunt din *documente inedite*, unul dintr-un manuscris al lui D. Cantemir și unul dintr-o poezie populără *la care d. Hasdeu nu arată izvorul*. Dicționarul merge mai *răpede* cu acest sistem. Și de sigur—nu e nevoie să î-o indicăm—d. Pușcariu dela *bărbat* incolo!), de unde se isprăvește Etymologicum Magnum, va reedita pe d. Tiktin, care merge până la litera *C* inclusiv și pe care n'ar fi lăcut rău dacă încă și de pe-acuma l-ar fi consultat; *ar fi învățat poate de acolo să separe înțelesurile verbului transitiv de acele ale verbului netransitiv și reflexiv și nu le-ar fi zvîrlit amestecate la un loc*; *n'ar mai fi dat filiația înțelesurilor greșită așa cum o dă d. Hasdeu și ar fi băgat astfel de samă că înțelesul de „a se înțelege cu cineva“ pe care-l are verbul „a ajunge“ intr'un exemplu ca „Șerban Vodă agiușsăse și cu craiul Sobiețki, ca să se scoboare în gios la Bugiac“ (Letopisej II, 268) nu derivă imediat din înțelesul de „a atinge“ ci din acest din urmă derivă, între altele, înțelesul de „a sosi“ din care rezultă înțelesul de „a se adresa către cineva cu rugămintă“ ca de pildă: „Agiuns-ău acel Codren la Cantemir Vodă, de i-ău ertat, (Letopisej II, 258) și din acesta apoi se dezvoltă sensul de „a se înțelege cu cineva.“*

Și fiindcă a venit vorba de greșeli, să relevăm și lipsuri: d. Pușcariu, lăud pe d. Hasdeu și zicindu-și în sine „Tu se lo mio maestro e'l mio autore“, a scăpat din vedere d. p. înțelesul de „reușesc să“ pe care-l are verbul „a ajunge“ Intr-un exemplu ca „Cine va putea ajunge să spue din destul luptele tale“ (Mineele de Rimnic pe 1. Oct, filă 119

1) Pentru băt, îi recomandăm pag. 514 din acest număr și „V. R.“

recto, coloana 2), precum și înțelesul derivat din precedentul de „a avea valoare” într'un exemplu ca: „Ghicituri care nu ajung o ceapă degerată” (P. Maior, Istorie p. începutul Romanilor în Dacia p. 270).

Dar acest specimen nu ne indrituește numai de a discuta *modul* ei și proporțiile ce d. Pușcariu dă dicționarului său. Ceea ce a făcut pe Academie să-i încredințeze d-sale lucrarea dicționarului a fost dorința de a-l vedea repede sfîrșit. Noi, care cunoaștem din alte lucrări pe d. Pușcariu ca pe un harnic și conștiincios muncitor pe terenul filologiei române, ne-am închipuit că, posedind atâtă pregătire cît să poată aprecia dificultatea unei asemenea întreprinderi și chibzuind bine, „quid ferre recusent, quid valeant humeri”, se va mărgini, satisfăcind dorința Academiei, să dea un dicționar cu proporții mai modeste. D-sa, se vede, lăsându-se ademeneat de ușurința cu care merge lucrul alătura de d. Hasdeu, dă unuia cuvânt ca verbul „a ajunge”, —care e departe de a fi unul din cuvintele cele cu mai multe înțelesuri—proportii tot atât de întinse aproape cît și la maestrul și autorul său.

Până la C inclusiv d-sa poate merge destul de *răpede*, căci, după *bărbat*, are pe d. Tiktin; nu-i vorbă, e un inconvenient: până la *bărbat* după *metodul* d-lui Hasdeu, apoi până la C după al d-lui Tiktin! Dar fiindcă acest inceput... *obligă*, dacă d. Pușcariu va duce dicționarul pe acest picior, *il va putea isprăvi d-si după dorințele Academiei?*

Credem că ar face mult mai bine dacă ar lăsa, chiar de pe acum, modelul ademenitor, dar primejdos, al marelui Etymologic—ori numai l-ar utiliza pe acesta, precum și alte dicționare, spre compilare—și ar lăsa ca bază „Dicționarul Universal” al d-lui Șăineanu, dindu-ne o altă ediție, aceasta, se'njelege, nu numai „revăzută”, ci și adăugată și corigată. N-ar fi o lucrare lipsită de folos și ar fi și mai potrivită cu puterile d-sale.

Constantin Botez